

L'any 1954, Jaume Castellví i Toda, coincidint amb el centenari de l'«any del còlera», redactà una petita monografia sobre la incidència de la pesta a Mataró, que restà inèdita. Actualitzada i adaptada, conserva el seu interès.

MATARÓ 1854. L'ANY DEL CÒLERA

L'any 1854 va ser, i és encara, a Mataró, l'any del còlera per antonomàsia. Hi ha raons més que suficients per donar-li aquesta qualificació ja que, aquell any, el «morbus asiaticus» envaí la ciutat i originà l'epidèmia o pesta més terrible entre totes les que han assolat la població en tot el llarg de la seva història.

A mitjan segle XIX no tot eren flors i violes. El progrés, que per tal d'arrodonir el seu estil romàntic fins i tot tenia el seu partit, incloïa moltes esclertes i anacronismes. La higiene era, en molts casos, estrictament medieval.

Ignorada l'existència del món microorgànic, empíriques la profilaxi i la terapèutica, i elemental la neteja urbana, la tàctica i l'estratègia que presidien la defensa contra una invasió epidèmica i el contagi només podien considerar-se com a bastonades de cec.

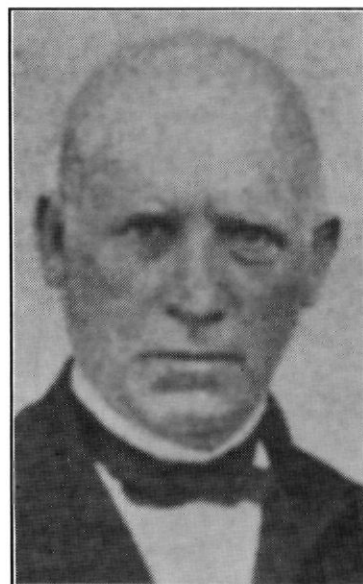
A més, sobrepassades les muralles, que abans actuaven com a cinturons de sanitat, per les noves construccions, era gairebé impossible d'aïllar les poblacions davant d'una escamesa epidèmica. A Mataró el còlera del 1854, salvant l'època i el lloc, fou la darrera pesta medieval.

L'epidèmia primer va afectar Barcelona i l'èxode dels barcelonins va introduir els primers gèrmens a la nostra ciutat, quan encara no s'havia pres cap mesura de protecció. En un principi, a

mitjan agost, sembla que no té malícia, però a primers de setembre, de sobte, agafa una virulència extraordinària, imprevista, desacostumada, que domina la ciutat.

El dia 6 de setembre moren de pesta cent trenta-vuit persones i les afectades de contagi són a l'entorn de dues mil. El dia anterior n'havien mort cent deu. La ciutat és abandonada per una part important de la població; el comerç i la indústria són paralizats i moltes cases tenen les portes barrades per absència dels seus habitants o bé per por al contagi.¹

En conèixer aquesta situació Pasqual Madoz, governador civil de Barcelona, ve a Mataró el dia 7 de setembre, imposa ordre i tranquil·litat, i salva la ciutat del caos i de la desesperació en un moment en el qual ja es palesaven conats de violència.

Pasqual Madoz.
MASMM.
Arxiu d'Imatges.

Pasqual Madoz, en un paroxisme de gratitud, serà anomenat «pare i salvador», quan l'epidèmia començà a decreïxer, tot i que en realitat va seguir la seva evolució natural, però cal dir que l'ajuda moral, científica i pecuniària de Madoz fou, per descomptat, importantíssima.²

Cal fer constar, a més, la gran labor de la Junta Sanitària provisional, que el propi Madoz féu ressaltar, i la del seu president, el senyor Joaquim Martí i Andreu, que, durant la crisi més aguda de la pesta, restà sol i aguantà el pes i la responsabilitat d'aquells moments difícils, sense defallença, amb els propis recursos i amb els mínims mitjans que tenia a l'abast. Així mateix, moltes de les dades que avui tenim a la mà les devem a la tasca precisa i preciosa del seu caràcter observador i ordenat.

A mitjan octubre la ciutat pogué cantar el *Te Deum* d'acció de gràcies per l'acabament del tràngol i oferir honres fúnebres per les víctimes del còlera, que, en seixanta-un dies, van superar el miler, tot i considerant la mitjana de morts naturals.

ANTECEDENTS HISTÒRICS

La història testifica l'existència de la pesta bubònica ja abans de l'Era cristiana.

Prescindint de la fase etiològica en què el virus, com a element independent, passà a ser paràsit humà, assenyalem que el variat grup patològic endèmic, pesta, febre groga, morbus, tifus, verola, grip, etc., deixa el seu caràcter quiet i sedentari i assalta individus i col·lectivitats humanes, fronteres i continents, sota el seu nou caràcter epidèmic. Perquè, per damunt de tot, s'ha de reconèixer fins i tot en allò que concerneix a la pesta, i per pesta hem d'entendre-hi, aquí, tota mena de malalties epidèmiques o contagioses, que es tracta d'un fenomen col·lectiu.

LA PESTA VIATJA

La pesta és viatgera. Si no ho hagués estat, encara seria al seu bressol, a l'Orient. I un bon dia començà a expandir-se. D'ençà de llavors, va refer diverses vegades, en diferents èpoques, els mateixos camins.

Viatgera incòmoda i pertorbadora, un dels seus més llargs i aprofitats periples fou el que va prendre el nom de «pesta negra», que no solament

assolà l'Europa del segle XIV, sinó que portà un gran missatge de dolor que va tenir de tristesa fins i tot la filosofia i l'art del segle XV.

Volem esmentar també les pestes de Nimega i Rochefort al segle XVII i la de Marsella al segle XVIII, tristament cèlebres. Fins a nosaltres ha arribat la dita «pitjor que la pesta de Marsella» per ponderar el grau de malignitat d'una persona o circumstància.

LES PESTES A CATALUNYA

A part de la ja esmentada «pesta negra», hem de recordar d'una manera especial les nombroses pestes sofertes durant els segles XVI i XVII, íntimament relacionades amb el migdia de França. Coneixem vint-i-set «crides» o alarmes de pesta en seixanta-nou anys, des del 1556 fins al 1625.

DEFENSES HISTÒRIQUES. MURALLES, CORDONS SANITARIS I PATENTS DE SANITAT

La pesta, per la seva condició de viatgera, es podia prevenir. Durant molts segles les muralles de les poblacions, els «cordons sanitaris» i les patents de sanitat actuaren o serviren de fre de cara a possibles epidèmies.

A l'element material imprescindible de les muralles, s'hi afegien els «cordons sanitaris», sistema de vigilància personal escrupolosa i, en molts casos, fins i tot, inhumana i ferotge. Els títols de «morbers» o «guardes del morbus» emplen la literatura catalana fins ben entrat el segle XIX.

Les patents de sanitat, certificacions emeses per les autoritats de les ciutats i poblacions, acreditaven que els viatgers, o les embarcacions, provenien de llocs lliures de pesta.

Muralles, cordons de sanitat i patents assoliren tanta eficàcia que, moltes vegades, bastaren per preservar de contagi ciutats senceres.

Seria molt llarg l'estudi dels complexos de pànic, terror, aversió i menyspreu que l'apestat i la pesta exercien sobre els homes fins al segle XIX. I en nom d'una profilaxi primària i elemental, es congriaren, a través de la història, infinites crueltats, injustícies i misèries. També és cert que d'aquesta manera, s'estalviaren en compensació moltíssimes vides i altres tantes misèries.

Plaça de la Morberia. El cementiri de la Morberia ocupava les finques de la part més elevada de l'actual carrer de Los Álamos.

Fotografies Miquel Sala. MASMM.

El sistema d'aïllament a base de muralles era el més eficaç, però presentava inconvenients de tipus econòmic i social, ja que la manca o la reducció de relacions amb l'exterior aguditzava necessitats i problemes i, a vegades, esdevenia una espasa de doble full perquè tot l'avantatge que la muralla significava com a funció de filtre higiènic, quan la desgràcia portava dins del seu recinte el germen epidèmic, la intensitat i rapidesa de la seva extensió causava veritables hecatombes.

Les relacions polítiques, de comerç o d'amistat entre ciutats més o menys veïnes, es veien bruscament tallades quan una d'elles tenia la més lleu sospita de ser atacada per la pesta. En tenim, recollits a l'atzar, diversos exemples referents a les relacions entre Mataró i Barcelona. Així, en el volum primer de la seva *Historia*, Carrera parla d'una carta de les autoritats barcelonines cursada el 1589 –l'any anterior i el següent hi hagué pesta a la capital–, queixant-se de la prohibició d'entrada de gent de Barcelona a la nostra ciutat. La resposta diu que, malgrat tot, se'ls «havia facilitat vitualles», o sia, se'ls havia socorregut llançant-los menjar des de dalt de la muralla.³

De la mateixa manera, l'any 1651, el síndic de Mataró presenta excuses als consellers de Barcelona per haver prohibit el comerç amb aquesta ciutat a causa del contagi. Es tractava de la pesta bubònica que assolà la ciutat els anys 1651-1652.⁴ Aquesta pesta fou força activa a Mataró. Avui el seu record es redueix al topònim Morberia, nom d'una petita placeta situada prop del lloc on es formà el cementeri dels apestats.⁵

L'origen de les patents de sanitat es perd en la llunyania, tot i que varen generalitzar-se, sembla, al segle XVII.

Una patent només podia ser «neta» o «bruta». No era permès un terme mig. Per tant, no podia ser ni dubtosa ni confusa, ni en els termes, ni en l'escriptura.

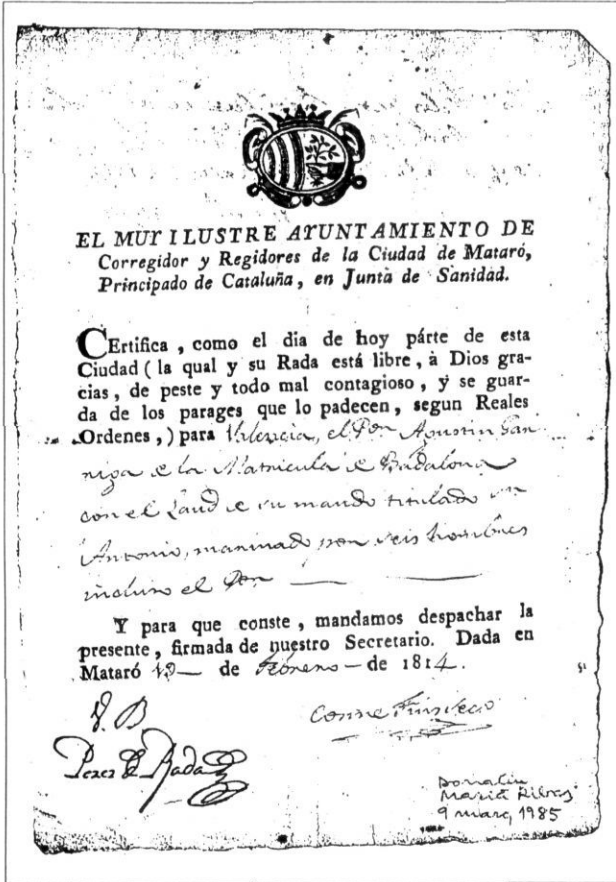
Els vaixells del país o estrangers amb patent neta eren admesos en els ports a «lliure plàtica», un cop comprovada la patent. Si resultava bruta, s'aïllava i s'incomunicava l'embarcació durant quaranta dies. Se'n deia «sofrir quarantena».

Als vaixells i a les embarcacions, se'ls podia exigir les llistes de la tripulació, que eren comprovades. Si, durant la travessia, moria o emmalaltia algun tripulant, s'havia de justificar l'indole de la mort o malaltia i assegurar-se que no era de tipus epidèmic. Si es recollien naufragats o objectes a l'alta mar, també s'havia d'assegurar la seva «netedat».

Els cònsols havien de visar les patents en el punt d'origen. Sense això, les patents no eren vàlides sempre que es tractés d'un país estranger. Per als ports d'origen al país, n'hi havia prou amb la certificació de les juntes de sanitat portuàries.

El reconeixement de les patents es feia, destacant-se de la nau el capità, o el segon de bord, en el seu bot, enarborant la bandera o insígnia groga de sanitat. Devia amarrar en el lloc indicat per la direcció o junta de sanitat, junta o lloc que eren jeràrquicament sotmesos als respectius alcaldes de la població.

Si la patent era neta, es donava permís per amarrar, carregar i descarregar; si era bruta, a més de procedir a l'aïllament i incomunicació de l'embarcació i del seu personal, calia donar-ne

Patent de Sanitat emesa a Mataró el 18 de febrer de 1814. MASMM.

compte immediatament a l'autoritat superior –el governador civil– i prendre totes les mesures previstes per la llei i els costums.

Les patents de sanitat eren ordinàriament impreses i, moltes vegades, incorporaven gravats de gran qualitat artística. En servem una variada i curiosa col·lecció, pertanyent en gran part a poblacions costaneres, més o menys importants. Presenten normalment una vista panoràmica de la població, presidida des de l'aire pel seu sant patró, o bé hi figura un dels dos temes per separat. Les representacions dels sants eren com una mena d'invocació contra la mateixa pesta, ja que el sentiment religiós era determinant als segles XVII i XVIII.

Els «vots de vila» eren també en la mateixa línia. Mataró, l'any 1665, per mitjà del seu Consell de la vila, va prendre l'acord de renovar la festa del vot de vila en favor de santa Magdalena; el

Actual capella de Sant Sebastià, invocat per pesta i amb vot de vila. La primitiva capella era situada sobre el portal de Barcelona de la muralla. Quan s'enderrocà el portal, quedà situada on és ara, cantonada del carrer de Barcelona amb la baixada de Santa Anna. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Patent de Sanitat emesa a Mataró el 1861. Col·lecció particular.

seu altar a la Casa del Consell, més tard Ajuntament, que subsistí fins a la revolució de 1869, se suposa arrelat a l'antic hospital mataroní del segle XV.⁶ Mataró comptava també amb les advocacions de sant Josep, invocat reiteradament per pesta, pedregada i altres calamitats, i de sant Sebastià, també amb vot de vila.

TRANSFORMACIÓ DE LA DEFENSA.

A mitjan segle XIX, el concepte i la forma de la defensa preventiva de les epidèmies va sofrir una profunda transformació. A poc a poc les muralles s'obriren o desaparegueren. El primer picot que actuà a Barcelona fou, precisament, l'any 1854. El creixement de les ciutats condicionava la supressió de les muralles i llur enderrocament; en cas d'epidèmia, plantejava un nou problema sanitari, difícil de resoldre amb els mitjans profilàctics de l'època.

A més, les noves idees romàntiques, barreja de llibertat i de progrés, que propugnaven la supressió de tota llei d'aïllaments i de barreres, perquè retardaven els postulats de confraternització universal, coincidien amb aquesta voluntat i desig d'alliberament dels anells murals que atenallaven les ciutats. Una tan caòtica, i a vegades violenta, conjunció de mitjans i d'idees antigues i modernes, va influir, sens dubte, en gran part al violent i ràpid arrelament de les darreres epidèmies del segle passat.

ETAPES D'INTRODUCCIÓ

No cal que ens remuntem a les etapes anteriors al segle XVIII. En aquest segle és quan la premsa, en el sentit més elemental, comença a exercir la seva funció divulgadora de les novetats del món contemporani. L'alarma, allò que en el nostre Principat s'anomenava «crida», per prevenir el més o menys remot perill de contagi, s'assenyalava a través de reials cèdules o circulars, que anunciaven, elles soles, o simultàniament amb la premsa oficial –*Gaceta de Madrid*– i la principiant, i després progressiva, premsa particular.

Però no pas a tot arreu es donava la mateixa informació. En general, els comunicats oficials volien ser alhora sincers i moderats, mentre que la premsa particular en un primer impuls, patia una incontenible tendència a dissimular la gravetat del perill.

Un cop coneguda l'angoixosa notícia, si era oficial, automàticament es mobilitzaven tots els ressorts del Govern, per ordre jeràrquic i descendent, o sigui, ministeris, governs civils, caps de corregiment i, si s'esqueia, alcaldies.

I els particulars, per tradició i experiència, coneixedors de les mesures a adoptar, també es preparaven.

Ben segur que la legislació benèfica i sanitària del segle XIX també havia recollit l'herència secular d'experiències. Però la primera mesura que les autoritats locals adoptaven, almenys fins a l'any 1834, ja no més endavant, era la formació d'un cordó sanitari, que s'organitzava i s'establia per tal d'impedir que entressin a la població viatgers d'origen dubtós o contagiats, sense haver fet la quarantena prescrita, que, si procedia, havia de fer-se al llazaret designat per al cas; també s'impedia que els transeünts fessin parada o deixessin efectes i bagatges dintre de la població. Al mateix temps s'exagerava el zel en la vigilància de les entrades per via marítima.

I simultàniament s'organitzaven les juntes locals de sanitat. En formaven part, com a president, alguna personalitat de relleu polític ciutadà, assistida pel rector de la parròquia i algun altre capellà, i la majoria dels components del cos facultatiu de la població. Els corresponia d'organitzar tota la vida benèfica-social i higiènica que les circumstàncies requerien. Per tal de facilitar la tasca de la junta, es nomenaven altres comissions auxiliars o de districte, corresponents a cada un dels barris de la vila o ciutat.

Quan els recursos no eren suficients, cosa que passava en totes les epidèmies, s'organitzava una recaptació voluntària, o forçosa –si no hi havia altre remei–, entre la població rica, per tal d'atendre les necessitats més prementeres que presentava la calamitat pública.

En una població afectada de contagi, de seguida es produïa l'èxode d'una part important de les persones benestants, o ben relacionades, que anaven a llocs amb menys densitat de població i, realment o aparentment, més sans. El fet de tenir-hi propietats, residència o parents, oferia un hipotètic, i alguna vegada segur, refugi. Generalment, aquests fugitius eren el vehicle més ràpid i segur de propagació de l'epidèmia.

Habitualment les indústries i el comerç restaven parcialment o totalment paralyzats. I els qui vivien d'un jornal es veien privats dels recursos vitals més imprescindibles. La beneficència organitzava les «sopes» que moltes vegades s'havien de repartir entre centenars o milers de necessitats, cada dia, mentre durava la pesta i, fins i tot, després, quan ja s'havia acabat. Aquestes «sopes» o «escudella» eren normalment de contingut mínim.

En invasions ràpides i profundes, el pànic ho arrasava tot. No era gens fàcil aguantar-se ferm en

aquells casos. Només alguns esporàdics personatges i els qui, a canvi d'un bon jornal, ocupaven els difícils i arriscats càrrecs d'infermers, transportistes de cadàvers o enterraments, aguantaven fins a la fi, si el contagi els ho permetia.⁷

Aquestes circumstàncies feien que es destaqués la importància dels qui ostentaven els càrrecs de responsabilitat. Per mantenir la serenitat i la vigilància en el compliment de totes les providències necessàries, governadors i alcaldes, principalment, i els seus subordinats immediats, necessitaven un tremp moral i físic a prova de bomba.

En l'assistència espiritual, prodigant viàtics, consol i ajuda, el clergat secular, i també el regular, posava a prova les seves reconegudes virtuts.

Els «mestres en l'art de curar», com s'anomenaven els metges de l'època, exercien en la gran majoria de casos una labor professional meritíssima i, en diversos aspectes i ocasions, altruista i heroica, per la seva intervenció directa, efectiva i imprescindible en la pesta. Eren el blanc de totes les mirades i desigs de la població malalta i sana i alguns guanyaven molts diners. Passava igual amb els apotecaris o farmacèutics.⁸

Fins a la fi del segle XIX les mesures sanitàries consistien, en general, a suprimir o apartar els focus d'infecció provinents d'elements en descomposició o pudents, i en la neteja de les vies urbanes i de les zones habitades; es vigilaven i netejaven especialment abeuradors, safarejos, dipòsits de latrines i femers, mercats, escorxadors i establiments de venda d'articles alimentaris.

Tot i amb això, fins a la moderna introducció de la profilaxi vacunal, com que s'ignorava el vehicle, caràcter i forma del germen patogen, i convençuts que l'aire era quasi l'únic portador del miasma contagiós, passaren segle rere segle, pesta rere pesta, fent fumigacions, per dintre i per fora de les cases, fent encara més insuportable allò que, per si mateix, ja ho era prou per als pobres malalts, captius del mal, i per als seus espantats familiars i infermers.

FACTORS DE DESENVOLUPAMENT FAVORABLE AL CONTAGI

Suposada l'entrada en un país del germen patològic, aquest germen, per propagar-se i desenvolupar-se, requeria un medi ambient favorable.

Particularment, el mes d'agost, com a medi climàtic, és el llinar oficial d'un gran nombre de pestes, així com el mes de setembre assenyalava quasi sempre el moment elegit per a l'expansió, i el d'octubre, de la davallada. Juliol i novembre representen un paper secundari.

Resumint, perquè una epidèmia pogués propagar-se i estendre's eren absolutament necessàries les males condicions socials, la incúria, i l'oblit o desconeixement de les més elementals regles d'higiene pública i privada. Una temperatura mitjana, coincidint amb un cert grau d'humitat, afavoria el seu ràpid desenvolupament.

En canvi, era difícil en èpoques i climes de sequera i fred. Per això l'època dels *Te Deum*, és a dir, de les accions de gràcies per a la desaparició del contagi, es polaritza en la segona quinzena d'octubre fins a la de novembre. Poques d'aquelles condicions faltaren en els pobles d'Espanya durant gairebé tot el segle passat.

Per fer-se una idea del que era la profilaxi en aquell temps, només cal repassar algun text aparegut a la premsa oficial de l'època, per exemple sobre el sistema curatiu homeopàtic i les disquisicions mèdiques sobre els avantatges d'aquest sobre l'al·lopàtic. Estadístiques i principis es barregen difícilment mentre la pesta va sembrant la mort pel país. També veurem què era la higiene al costat de la profilaxi.

EL CÒLERA A EUROPA DURANT EL SEGLE XIX

Hem dit que la pesta és viatgera i hem de reconèixer que, referint-nos concretament a la del còlera, començà a viatjar el 1817, i anà adaptant-se als mitjans moderns de transport.

Seguint els acostumats camins de les pestes ancestrals històriques, l'anomenat «còlera morbus asiàtic», que el 1783 va matar en vuit dies vint mil pelegrins durant les festes religioses de Gangadua (Índia), va saltar a Europa l'any 1817, on restà estacionària en els seus primers passos.

El 1823 era a Astrakan, també estacionària. Situada a Pèrsia el 1829, passa de nou a Astrakan per la ribera occidental del Caspi, seguint la ruta normal. L'any següent, pel Volga penetra a Rússia alhora que envaeix el Caucàs, i l'exèrcit rus, que marxa contra Varsòvia, l'estén per Polònia; d'allí a Moldàvia i Galítsia, i pel nord del Bàltic. A finals de 1831 entra a Anglaterra. A començaments

de l'any 1832 ja és a Calais, a França, i arriba a París en onze dies, des d'on es difon per tota l'Europa occidental i meridional.

Altres invasions colèriques foren detectades a Europa durant els anys 1846, 1865 i 1885.

A Catalunya varen ser especialment actives la de l'any 1830, que arribà el 1834, i la del 1846, la més important, introduïda l'any 1854.

EL CÒLERA DEL 1854 A BARCELONA

A Barcelona, s'hi introduí el còlera a finals de juliol, potser directament a través del port, ja que, si el de 1834 sembla haver-s'hi introduït a través de Tarragona, on aparegueren els primers símptomes, sobre el de 1854 no es descriuen antecedents pròxims a la capital.

El còlera de 1854 fou molt més nefast i cruel que l'anterior. Des de finals de juliol fins al novembre l'epidèmia causà sis mil quatre-cents dinou defuncions a Barcelona i un nombre ben considerable en les poblacions de l'entorn.

Barcelona restà gairebé deserta, només s'hi van quedar les famílies que tenien algun malalt, els metges, els apotecaris, aquells que tenien deures ineludibles i les persones mancades de recursos per traslladar-se a d'altres llocs. Presentava un aspecte desolador. Es diu que era tan escàs el trànsit pels carrers que, en alguns ordinàriament tan concorreguts com el de Ferran, hi va créixer l'herba entre les juntures de les rajoles de la voravia.

Denses fumeres s'escampaven quasi contínuament per tots els carrers, produïdes pels grans focs que s'encenien en totes les cruïlles com a mesura higiènica per matar el «microbi» de la pesta. I perquè la quantitat de fum fos encara més gran, s'espargien les fogueres amb quitrà que, cremant, es filtrava entre les llambordes, esquerdant-les i trencant-les.⁹

EL CÒLERA DEL 1854 A MATARÓ

De segur que Mataró va rebre el contagi per culpa de l'èxode barceloní, ja que, segons ja hem manifestat, en aquesta època, havia desaparegut la protecció de les muralles i, a més, hi havia la

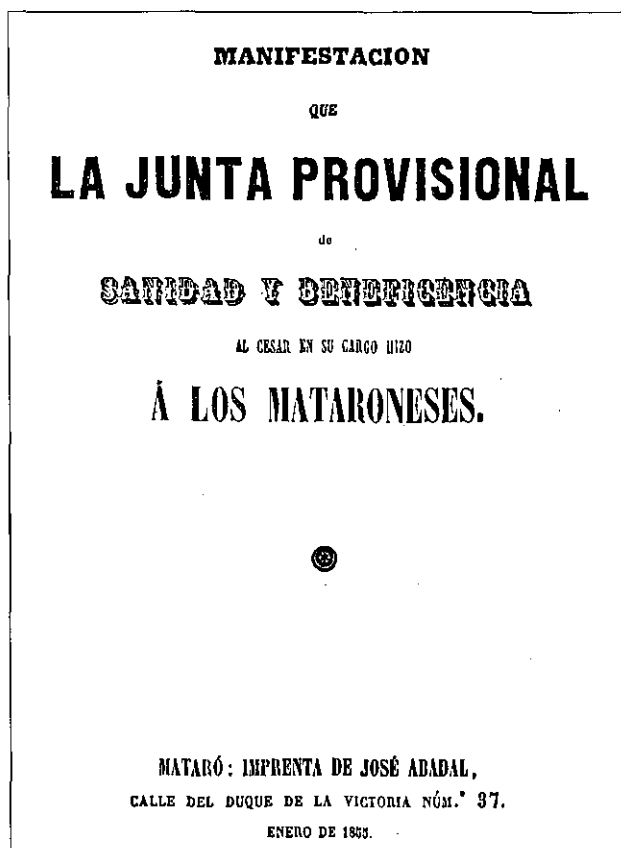
comunicació fàcil del ferrocarril. Les mesures preses l'any 1834¹⁰, que van resultar eficaces, ja no corresponien a la situació de 1854. Els mitjans de comunicació, l'absència de muralles i la no existència de cordons sanitaris van traïr els mitjans preventius.

El còlera de 1854 té, a Mataró, un narrador, la Junta de Sanitat local, que a la fi de l'epidèmia publicà un fulletó memòria amb la descripció del que va passar.

A més, el president d'aquella Junta, el diputat senyor Joaquim Martí i Andreu, tan vinculat als esdeveniments polític-socials de l'època, ens va deixar unes precises estadístiques, tant en la publicació ja esmentada, com en el seu arxiu particular, que conserven els seus descendents.

Gràcies a tota aquesta documentació, s'han pogut desmentir falses informacions alienes, tal com ja ho feia la Junta en el seu relat, davant de la confusió existent tant a Mataró com a Barcelona.

Pel seu interès, transcrivim en la seva totalitat, i respectant l'ortografia original, la *Manifestación que la Junta Provisional de Sanidad y Beneficencia, al cesar en su cargo, hizo á los mataroneses*.¹¹

Portada de l'opuscle *Manifestación que la Junta Provisional de Sanidad y Beneficencia, al cesar en su cargo, hizo á los mataroneses*, editat l'any 1855 a la impremta Abadal.
Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana.

«Al cesar esta Junta de sanidad y beneficencia en la espinosa misión, que le confió el M. I. Ayuntamiento, os debe una pública manifestación de sus actos para que juzguéis si ha correspondido dignamente a su objeto, y para rectificar inexactitudes vertidas en algunos periódicos.

Luego que el desarrollo del cólera morbo en la capital aconsejó la adopción de medidas preventivas; aunque la situación topográfica de esta ciudad, la morigeración de sus habitantes, el desahogo de sus casas, la bondad del clima, y la esperiencia de la anterior invasión infundía esperanzas de que benigna como aquella sería cualquier otra; no obstante el Cuerpo municipal nombró una Junta de sanidad y beneficencia, dispensando el honor de ser vocales de ella a los presbíteros D. Pedro Mártir Estruch y D. Pedro Terradas, al Sr. D. Joaquín Martí y Andreu, a los profesores de medicina y cirugía D. Francisco Martí y D. Francisco Bru, y a D. José Saurí, abogado, a D. Miguel Ricart, D. Lázaro Casamitjana, D. José Coto y D. Salvador Blanch.

Apenas constituida esta Junta, que nombró por su presidente al Sr. Martí y Andreu, y por secretario al Sr. Saurí, estableció un hospital especial para los coléricos, y acordó la instalación de una comisión auxiliar en cada distrito, por conducto de la cual pudiese informarse de las necesidades, recaudar los donativos, y llevar el socorro al domicilio de los enfermos.

Promovió en seguida una convocatoria compuesta de sus individuos y de todos los nombrados para las comisiones, y celebrada bajo la presidencia del M. I. Ayuntamiento les escitó a una suscripción mensual para atender a los gastos que pudieran ofrecerse; y persuadidos los concurrentes de su importancia y extensión se vieron no pocas pruebas de desprendimiento y generosidad, acordándose en el propio acto hacerse extensiva a todas las clases de la sociedad por medio de dichas comisiones que justificaron con sus obras el buen acierto de la elección.

Procuró la organización del servicio facultativo dejándolo a la discreción y acreditado celo de los mismos Sres. médicos, de los que en el turno por ellos establecido no faltaba en cada noche uno de vela en las Casas Consistoriales: asimismo escitó sus filantrópicos sentimientos para que se repartieran los distritos en el modo más conveniente para la asistencia de día.

Bajo estas bases se hallaba constituida la Junta cuando los primeros ataques de la epidemia que marchaba muy paulatinamente y en estado cuasi insensiblemente progresivo, habiendo sido por un término medio 5 las defunciones diarias desde el día 13 de agosto, en que aparecieron los primeros casos, hasta el día 4 de setiembre víspera de la espantosa recrudescencia de aquella plaga.

En la tarde del día 4 soplabla del Es-sudeste un viento fuerte y muy caliente, seguramente preñado de

mortíferos miasmas que aspirados por los habitantes absorvían estos el veneno que en la noche había de sembrar la consternación y la muerte.

Lo mismo fué en efecto esparcirse sus sombras sobre esta ciudad que estenderse sobre ella como un sudario: muchas fueron las familias que al amanecer el día habían ya derramado lágrimas de dolor sobre el cadáver de alguno de sus individuos, y muy pocas las casas que no contaron algún atacado más o menos intensamente. El decirnos que mucho más de dos mil personas se vieron atacadas en aquella noche, y que desde la madrugada del día 5 cinco sacerdotes recorrieron las calles administrando sucesivamente el Viático, es recordaros el cuadro desgarrador que a la sazón presentaba esta ciudad.

No fueron respetados tampoco por aquel azote los individuos que se habían prestado para vuestro socorro; no hubo comisión auxiliar que no tuviese varios acometidos, y alguna la hubo, que, a pesar de ser numerosa, no contó ninguno sano. De los vocales de la Junta varios cayeron enfermos, de modo que por la enfermedad de unos y porque el ministerio sacerdotal y facultativo reclamaba imperiosamente la asistencia de los otros en la cabecera de los dolientes, se vió en el aciago día 5 reducida la Junta a solos dos vocales, que fueron el Presidente y el Secretario. Fué una invasión que saltó todos los diques, y burló todas las prevenciones; fué un ataque tan repentino y tan brusco que desconcertó todos los planes, e introdujo la confusión en todas partes: siempre recordarán consternados los habitantes de esta ciudad aquel día de horror y de llanto.

Los espresados dos vocales se unieron entonces con los pocos concejales que permanecían en sus puestos, y constituyendo un solo cuerpo dictaron las medidas que reclamaba aquella horrorosa situación, apresurando con preferencia la habilitación del hospital civil para los pobres atacados que ya no cabían en el especial.

Iba entretanto derribando la muerte infinitas vidas, y en el día 6 a consecuencia de haber tomado en la noche anterior mayor incremento la enfermedad, quedó convertida esta ciudad en un vasto cementerio. El espanto y el horror se veían pintados en todos los semblantes, y los ojos de todos indicaban que en cada casa había una víctima. Sintióse en aquel día con los primeros síntomas del mal el espresado Secretario, y viéndose reducido a si solo el Presidente, manifestó su situación al benemérito resto del Ayuntamiento, ofreciendo no obstante sus servicios; y este en tan grave conflicto llamó a los Sres. D. Ramon Riu y Saldari, D. Isidro Martinez, D. Santiago Pedragosa, D. Camilo Bartrina y Serra, D. Estevan Clavell, D. José Robreño, D. Juan Antonio Bartrolí, D. Felix Fontrodona, D. Ramon Folcrá, D. Miguel Suriá y Soterás, D. Joaquín Vinardell, D. Salvador Ros, y D. Ignacio Rey para que tomasen a su cargo todas las atenciones de la Junta de Sanidad e hicieran frente a las imperiosas necesidades que surgían a cada paso.

No reinaba más que confusión y pavor entre los habitantes; no se oían más que lamentos, no se veían más que lágrimas; si habían ojos enjutos era porque los secaba el mismo terror.

En medio de este conflicto, cuando la muerte se cernía sobre esta hermosa ciudad, cuando hasta la anarquía empezaba ya a dejar sentir su terrible planta, se presenta dentro de estos muros nuestro salvador, nuestro angel tutelar, el Excmo. Sr. Gobernador de la Provincia, el jamás bien ponderado D. Pascual Madoz. Era el día 7 en que apareció como un iris de bonanza *en una tempestad; como una tabla de salvación en medio de una deshecha tormenta.* Su providencial llegada derramó consuelo por todas partes, ensancho los corazones y reanimó el espíritu público asaz abatido por el funerario espectáculo que ofrecía esta ciudad.

Se constituyó desde luego en las Casas Consistoriales; confirmó el nombramiento de individuos de la Junta en las propias personas insinuadas anteriormente, y bajo la presidencia del mismo Sr. Martí y Andreu, único de la primitiva que a la sazón se hallaba en estado de tomar asiento en los bancos de la nueva; y para atender a las infinitas necesidades que aquellas aflictivas circunstancias habían creado, facilitó trabajo para 200 jornaleros, proporcionó 9.000 rs. y autorizó el echar mano de 38 mil procedentes de quintas atrasadas, destinados para la construcción de cuarteles; y se convino en abrir un préstamo de 120 mil reales para el caso de que los auxilios ofrecidos no fuesen suficientes, y por último unió a los pocos individuos del Ayuntamiento, que quedaban, los compromisarios que habían sido elegidos para la formación del Ayuntamiento, que han prestado recomendables servicios. ¡Gloria y prez a tan insigne varón que así vino a dar vida a una ciudad que yacía exánime!

Después de haber tan repetina y bruscamente invadido a estos moradores aquella desoladora plaga, después de tres días de horrores, llanto y consternación, com si aquella enfermedad se hubiese estremecido de sus propios estragos, entró desde luego en su período descendente de un modo tan rápido como lo demuestra el estado de defunciones que va a continuación.

Restablecida así la Junta, a la que ingresaban los primitivos vocales a medida que su salud y sus ocupaciones se lo permitían, menos D. Lázaro Casamitjana y D. Miguel Ricart, víctimas de aquel azote, y el Rdo. D. Pedro Mártir Estruch, que aún continua enfermo, nombrando secretario interino al vocal D. Miguel Suriá y Soteras, aceptó el mismo plan de auxilios adoptado por aquella, se ciñó al mismo sistema de contabilidad, organizó las mismas comisiones, y basada en los mismos principios con el eficaz y desinteresado auxilio de D. Pedro Sirarol, que en calidad de Subdelegado interino de Sanidad, reemplazó el día 9 al Sr. de Viñolas que había venido provisionalmente en el anterior por disposición del Sr. Madoz, siguió

acudiendo a las atenciones que la marcha de la epidemia iba reclamando hasta su total desaparición, por la cual se tributaron en el día 12 las debidas gracias al Todopoderoso, solemnidad que fué honrada con la presencia del inclito D. Pascual Madoz, que invitado por el Ayuntamiento y la Junta, tuvo la galantería de acompañarnos en aquel día de satisfacción, así como había venido a consolarnos en el día de la desgracia.

Esta es, o Mataroneses, la fiel y exacta relación de los actos de esta Junta, aunque una escuálida figura de la terrible realidad que ha afligido a esta ciudad. *Ahora que concluida su triste misión va a retirarse al seno de sus familias, se despide de vosotros, rindiendo las gracias a todos los que tan desinteresada y heroicamente han prestado su cooperación con sus servicios personales o auxilios pecuniarios; y cumpliendo con el último deber que tiene con vosotros; os presentará la oportuna rendición de cuentas de todos los intereses que le confiasteis, y en ella vereis consignados el desprendimiento y generosidad de los vecinos dignos de eterna gratitud; a la que se han hecho también justamente acreedores el Cura-ecónomo, sus vicarios y demás Rdos. Presbíteros de la comunidad y los celadores de policía que se han distinguido por su celo, los PP. de la Escuela Pía y las hermanas del hospital civil y las de la Concepción, que desde un principio se ofrecieron espontáneamente al servicio de los enfermos en los hospitales, a los que han asistido con una ejemplar caridad envagélica y con una completa abnegación, habiendo igualmente merecido bien de estos vecinos los Sres. del cuerpo facultativo en medicina y farmacia que no han olvidado sus deberes.*

Mataró 28 octubre 1854.- El Presidente, Joaquín Martí y Andreu.- Vocales, Pedro Terradas, Pbro.- Juan Antonio Bartrolí.- Félix Fontrodona.- Francisco Bru.- Santiago Pedragosa.- Francisco Martí y Ramon.- José Robreño.- Estevan Clavell.- Isidro Martínez.- Ramon Riu y Saldari.- Salvador Ros y Montañola.- Joaquín Vinardell.- Miguel Suriá y Soteras.- Camilo Bartrina y Serra.- José Coto.- Ramon Folcrá.- José Saurí, vocal secretario.»

Cal fer constar, com indiquen les notes al peu de l'opuscle transcrit, que la Junta de Sanitat no va adoptar cap mesura de cara a l'establiment de cordons sanitaris, que eren, a l'època, considerats il·legals i inconvenients.

També que no fou necessari d'utilitzar el préstec de cent vint mil rals perquè fou suficient l'aplicació dels altres fons esmentats, junt amb l'import de la subscripció voluntària.

La Junta de Sanitat, a més, va fer públic l'estat de comptes, que es fixà a la Casa de la Ciutat i es publicà conjuntament amb la manifestació que hem transcrit, i que també reproduïm.

«RESUMEN DE LAS CUENTAS, QUE SE CITAN.

CARGO

Del M. I. Ayuntamiento y con autorización del Excmo. Sr. Gobernador Civil, procedentes de fondos de subrogación de quintas atrasadas destinados para la construcción de cuarteles en esta ciudad	38,000 »
Del M. I. Ayuntamiento remitidos a éste por dicho Excmo. Sr. Gobernador	9,000 »
Del M. I. Ayuntamiento	600 »
Procedente de la suscripción voluntaria	51,069 »
	98,669 »

DATA

Hospitales provisional y civil	32,351 »27
Socorros llevados a domicilio	29,735 »13
Médicos de distrito y tartanas para su uso	16,848 »
Tartanas para el Viático	2,360 »
Farmacéuticos	2,712 »28
Cementerio	5,886 »
Por sanguijuelas para los enfermos pobres, arreglar y limpiar menudencias del ganado que se distribuían gratis, pérdida en la adquisición de gallinas acordada por la Autoridad local a consecuencia de la estremada escasez y por otros varios gastos	8,638 » 5
Saldo devuelto al M. I. Ayuntamiento	136 »29
	98,669 »

Tot i que no consta en l'original, els comptes són en rals i maravedisos.

Molt explícits són, pel seu detall, els comptes presentats per la Junta en apartats tan significatius com el de viàtics i cementiri, així com la pèrdua en l'adquisició de gallines, acordada per l'autoritat local, a conseqüència de l'extremada escassetat.

El carrer de Pasqual Madoz.
Mataró va dedicar a Pasqual Madoz un dels carrers del seu eixample, projectat l'any 1878.

Fotografia Miquel Sala. MASMM.

El doctor Gabriel Batllell, ecònom de la parròquia de Santa Maria, aleshores l'única parròquia de la ciutat, morí, víctima del contagi, la matinada del dia 5 d'octubre.

Acabada la seva comesa, la *Junta provisional de Sanidad y Beneficencia*, el 19 d'octubre de 1854, es va dirigir al senyor Pascual Madoz, governador civil de la província, per agrair-li la seva actuació, nomenant-lo, com ja hem indicat, «pare i salvador» de la ciutat. Pascual Madoz contestà immediatament, el dia 20, reconeixent els mèrits de la pròpia Junta.¹²

DADES DE LES AFECTACIONS PRESENTADES PER LA JUNTA PROVISIONAL DE SANITAT

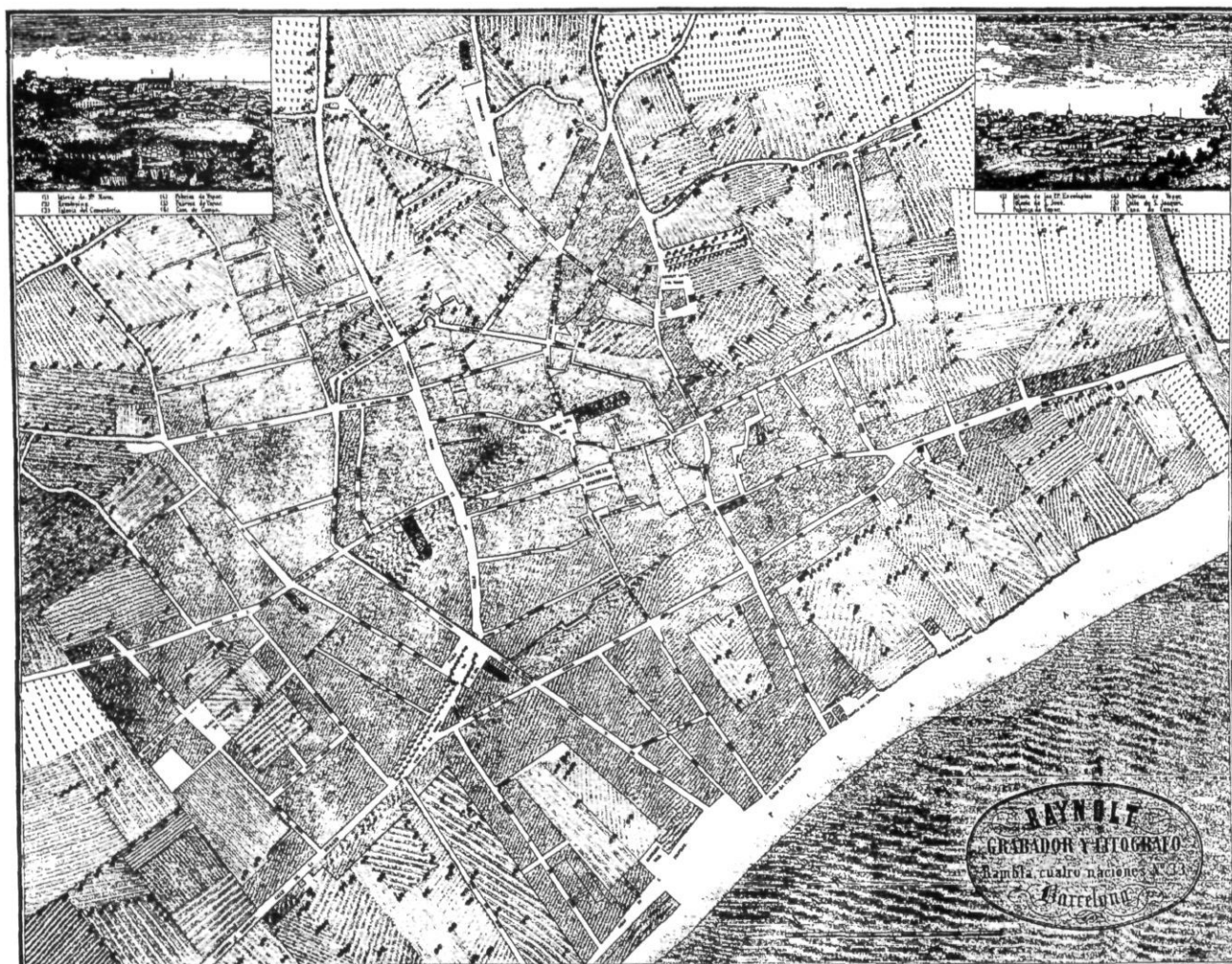
A l'opuscle publicat per la Junta de Sanitat figura, annexa, la relació diària de les morts provocades per l'epidèmia, relació que també reproduïm.

«Relación de las defunciones ocurridas en esta ciudad de Mataró desde el día 13 de agosto, en que aparecieron los primeros casos de cólera, hasta el día 12 de octubre en que se cantó el Te-Deum.

	Días	Defunciones		Días	Defunciones
Agosto	13	4	S. a.		784
	14	2	Setiembre	13	36
	15	»		14	37
	16	1		15	39
	17	5		16	27
	18	2		17	17
	19	1		18	19
	20	2		19	18
	21	2		20	12
	22	»		21	7
	23	5		22	11
	24	4		23	8
	25	7		24	5
	26	8		25	9
	27	8		26	8
	28	9		27	7
	29	10		28	6
	30	7		29	»
	31	11		30	11
Setiembre	1	12	Octubre	1	3
	2	8		2	1
	3	7		3	2
	4	43		4	»
	5	110		5	»
	6	138		6	3
	7	89		7	»
	8	72		8	1
	9	60		9	1
	10	58		10	1
	11	48		11	3
	12	51		12	1
	Suma	784	TOTAL		1,077 »

PLANO GEOMETRICO DE LA CIUDAD DE MATARÓ

LEVANTADO POR EL AGRIMENSOR MAESTRO DE OBRAS Y DIRECTOR DE CAMINOS VECINALES DON YGNACIO CABALLOL AÑO 1852.

Plànol geomètric de la ciutat de Mataró. Ignasi Caballol, mestre d'obres (1852). MASMM.

Tot i amb això, s'escapen de la relació detalls tan interessants com l'afecció de la pesta per districtes i les defuncions hagudes, així com també els noms del metges i els seus jornals, que s'incrementen als efectes de les fluctuacions epidèmiques. Vegem-ho, ordenant els districtes, de més a menys mortaldat.

Districte primer.

Carrers de Barcelona, Escaletes, Sant Cristòfol, La Pau, La Palma, Sant Simó, Beata Maria, Don Magí, plaça de la Constitució, Santa Maria, plaça del Rei, Sant Francesc d'Assís, Bonaire, Sant Pere més Alt, Riera, d'en Padró, Carreró, Palau, d'en Pujol, Sant Josep dins.

En total, 276 defuncions. Homes 75, dones 150, nens 24 i nenes 27. Cal fer notar el percentatge més gran de mortaldat femenina adulta, ja que,

habitualment, tenia al seu càrrec les tasques d'assistència dels malalts i de la neteja, motius de més fàcil contagi.

El districte fou assistit pel doctor Antoni Clavell, que va percebre nou-cents vuitanta rals en trenta dies, dels quals onze, a vint rals, i dinou, a quaranta.

Districte cinquè.

Carrers de Sant Pere, Hospital, Espenyas, Ravalet, l'Havana, Sant Pelegrí, Prat, Puerto Rico, baixada de Sant Ramon, Sant Ramon, Corral, Figueretes, baixada d'en Feliu, Marina de Llevant, veïnat de Mata, hortes d'en Boter i d'en Dorda, fins a la casa Vermella.

Total de defuncions, 208. Homes 40, dones 87, nens 37 i nenes 44.

El districte fou assistit pel doctor Domènec Pons durant trenta-tres dies i sis nits, per la qual cosa va percebre mil cent rals, pels dies, sense especificar les nits.

Districte quart.

Camí Ral i carrers de Sant Joan, Sant Francesc de Paula, Sant Antoni, Sant Felicià, Sant Agustí, travessia de Sant Antoni, darrera Santa Anna, baixada de Santa Anna i Sant Onofre.

Total de defuncions, 167. Homes 51, dones 85, nens 10 i nenes 21.

Fou assistit pel doctor Josep Tosquelles durant vint-i-vuit dies, percebent mil rals, per sis dies, a vint, i vint-i-dos, a quaranta.

Districte sisè.

Carrers de Sant Bonaventura, baixada Massot, Sant Bru, Nou de Caputxines, Mossèn Albas, Caputxines, Camí Fondo, Portal de Valldeix, Isabel, Cristina. Hortes disperses des dels Genovesos, Bagasseta, Morberia. Forn de rajoles fins a Puerto Rico. Hortes d'en Martí i veïnat de Valldeix.

Total de defuncions, 121. Homes 34, dones 54, nens 14 i nenes 19.

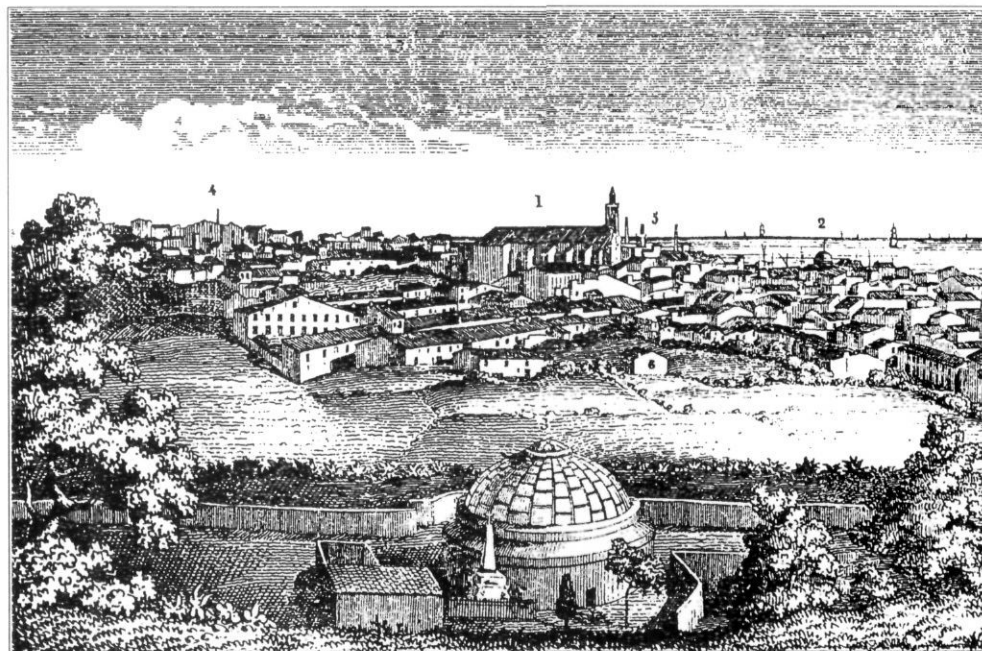
Fou assistit pel doctor Josep Segura, percebent dos mil dos-cents rals en trenta-dos dies, a raó d'onze dies de vint, vuit de seixanta, i tretze de cent.

Visió de Mataró des del cementiri dels Caputxins. Detall del plànol geomètric de la ciutat de Mataró.

Ignasi Caballol, mestre d'obres (1852).

La major part dels mataronins morts per la pesta foren enterrats al cementiri dels Caputxins, en la plana de l'entrada, zona ocupada actualment per diversos panteons.

MASMM.

(1) Iglesia de S ^a Maria.	(4) Fabrica de Vapor.
(2) Escolapios.	(5) Fabrica de Vapor.
(3) Iglesia del Cementerio.	(6) Casa de Campo.

Districte segon.

Carrers d'en Moles, Argentona dins i Argentona fora, muralla del Tigre, Caminet, Massevà, Sant Elies, Sant Albert, Carme, Sant Sadurní, Sant Pau, Sant Rafael, Amàlia, Sant Josep fora, Sant Benet, Concepció, Altafulla, Sant Joaquim. A més, des de la torre de Manuela Palau, hortes de Rafael Mas, forns de rajoles, fins a la torre d'en Torner i veïnat de Cirera.

Total de defuncions, 91. Homes 26, dones 41, nens 14 i nenes 10.

Fou assistit pel doctor Francesc Roca, que va rebre nou-cents quaranta rals en vint-i-nou dies, repartits en onze dies de vint i divuit de quaranta rals.

Districte tercer.

Carrers del Molí, Iluro, Cuba, Beat Oriol, Montserrat, Mercè, Rambla, Santa Marta, Santa Teresa, plaça de Santa Anna, Sant Llorenç. A més les hortes del Camí Ral, fins a la de Francesc Spà.

Total de defuncions, 79. Homes 14, dones 40, nens 12 i nenes 13.

Fou assistit pel doctor Joan Calsapeu, que va percebre mil quaranta rals per trenta-dos dies, repartits així, dotze dies a vint, i vint dies a quaranta rals.

A més a més, actuà també un metge no resident a Mataró, el doctor Francesc Prats, que va reforçar el treball de nit. Va percebre per cinc nits a seixanta rals, i setze a vuitanta.

Una altra dada interessant és una llista de defuncions sense data, que inclou un total de cinc-centes una defuncions, és a dir, prop de la meitat del total absolut. Aquesta llista detalla el nombre de defuncions per carrers. Els més afectats van ser:

La Riera amb 32, Sant Agustí amb 28, Sant Ramon amb 26, Sant Francesc de Paula amb 20, Argentona, Camí Fondo, Camí Ral i Sant Joan amb 19 cadascun, el Ravalet i el Pou de Vall amb 18, cadascun, dels Àngels, Nou i l'Havana amb 17. I els carrers menys afectats foren els d'Amàlia, Sant Joaquim, Creu d'en Ramis i Mossèn Albas, una cadascun.

El servei de transport de cadàvers va viure moments dantescos. Fou realitzat per quatre transportistes que cobraren segons les circumstàncies. Ramon Sanson, que va fer set dies a dotze rals cada un; Antoni Molins amb quatre dies a vint-i-quatre rals; Julià Gibernau, trenta-sis dies i mig a trenta rals i Pere Araña, tretze dies a quaranta-vuit rals.

A l'hospital, hi van morir cinquanta-vuit apestats, el mateix nombre que a l'hospital provisional, instal·lat a les Escoles Pies de Santa Anna, on s'habilitaren trenta-vuit llits.

ANECDOTARI

En el camp anecdòtic, tot i que hi ha pocs relats *fidedignes*, hem pogut recollir algunes dades no mancades d'interès.

La primera referència, uns pescadors mataronins que se n'havien anat de pesca feia més de mig any. Quan tornaren a Mataró, la ciutat era en plena epidèmia. Anaren al seu domicili i el trobaren tancat i hagueren d'espanyar les portes. En no trobar ningú, hagueren d'investigar on eren els seus parents, fins que s'assabentaren que la família s'havia refugiat a Sant Iscle de Vallalta.

Al veïnat d'Agell, terme de Cabrera de Mar, tot i ésser tan proper a Mataró, no hi hagué ni una defunció.

Es deia que, com a virtut atribuïda a l'ofici, no hi havia hagut cap mena de contagi entre els adobers. Se suposava que el rentat continu de les mans els devia immunitzar.

Durant l'epidèmia es paralizà el treball i tancaren molts comerços i indústries. I les gallines s'encariren extraordinàriament en el mercat, perquè en moltes cases se'n feia reserva per als brous dels convalescents i, per tant, no hi havia concurrència de mercat. L'Ajuntament, a causa de les seves obligacions de beneficència, va haver de fer-ne provisió i en va adquirir dues-centes cinquanta a vint rals cada una, que, naturalment, era un preu elevadíssim. En acabar-se l'epidèmia, les va haver de vendre a un preu més baix, amb el corresponent perjudici.

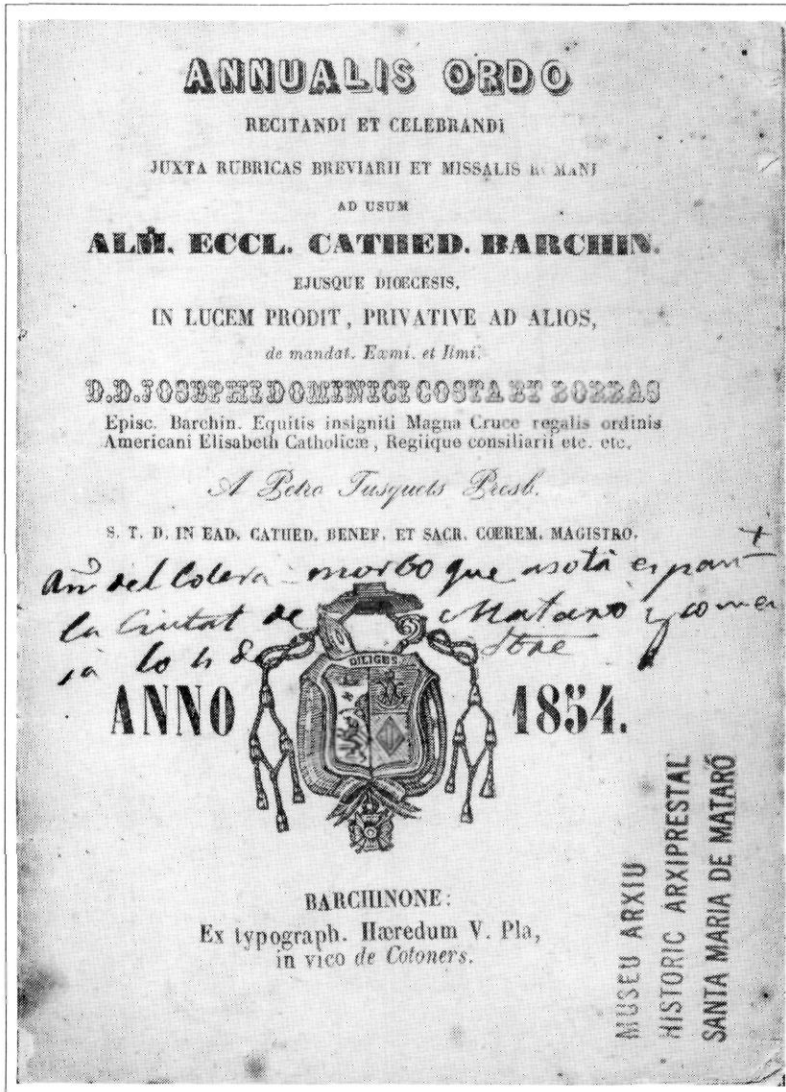
Mossèn Fèlix Clavell, capellà popular i polifacètic, que es dedicava a la música i d'altres aficions artístiques, un dia anava cap a l'església de Santa Maria, on havia de celebrar missa, acompanyat amb un parent. Quan arribaren al Fossar Xic, en contemplar tota una filera de fèretres preparats per als enterraments –era un dels dies de més mortaldat– girant cua li va dir al seu acompanyant «Tornem-nos-en, que això va de debò!».

Un mataroní anomenat Cot, que tenia un negoci de ganivets al carrer d'Argentona, en comentar les males noves de la pesta, va dir a un veí: «A mi, ja no m'hi veureu més, per aquí, me'n vaig a fer un glop d'aigua fresca a la font de Sant Domènec» –llavors situada a la mateixa embocadura de la muralla del Tigre– «i me'n vaig de seguida cap a Canyamars, fins que passi tot això». Se'n va anar, va beure, i al cap d'una petita estona, moria apestat.

Un dels vigilants nocturns que portava moltes nits atrafegat i que, com la majoria de gent, tenia por dels esdeveniments, es va trobar empiocat i amb una certa descomposició intestinal, per la qual cosa es va fer acompanyar a casa seva, es va abrigar ben abrigat i es va ficar al llit, creient que s'havia contagi. A l'endemà es va despertar tranquil i bé, sense sentir res més que calor.

Un bordegàs de Tortosa, que en plena pesta es vantava en públic que a ell no podia fer-li res, un dia féu l'aposta pública de menjar-se una monumental amanida amb tot el que prohibien els metges, i ho realitzà davant l'escalfred i esgarrifança de molta gent. Al cap de quaranta-vuit hores ja era mort.

L'epidèmia fou cruel, però ja n'hi havia prou amb el que hi havia. No calia afegir res del que molts hi afegiren per fer Mataró més desgraciat del que fou. Algun cas aïllat d'histerisme, per exemple, els crits demanant els sagraments a

Portada de la gallofa corresponent a l'any 1854, amb l'anotació «Any de còlera morbo, que asotà espantosament la ciutat de Mataró y comensa lo 4 de setembre». MASMM.

l'església, quan els viàtics passaven constantment pels carrers, no justifica una versió ridícula sorgida a la premsa. Hi hagué pànic, és clar que sí, però limitem-nos als relats casolans, directes i autèntics. Una de tantes d'aquestes exageracions populars són les anotacions que transcrivim tot seguit, fetes en un exemplar de la gallofa diocesana de Barcelona, corresponent a l'any 1854, conservada al Museu Arxiu de Santa Maria¹³, en la qual a la portada es llegeix, manuscrit, «Any de còlera morbo, que asotà espantosament la ciutat de Mataró y comensa lo 4 de setembre», i a la pàgina 41, després del dia 5 de setembre, «la peste o colera morbo estallà o desarrotllà est dia espantosament, començant a morir lo Rvt. D. Gabriel Batllevell, rector, i tres altres capellans, quatre escolapis, cinc monges a Sant Josep i mil vuit-cents sis del poble, en el decurs de vuit dies».

La inexactitud d'aquestes dades es pot comprovar en el registre de les defuncions generals, que confirma que de clergues o religiosos, només moriren l'ecònom de Santa Maria, doctor Gabriel Batllebell i el pare Camín, monjo, exclaustat del monestir de Poblet, que llavors era corrector de la Congregació dels Dolors.

Aquests dos sacerdots havien tingut alguna topada per motius de jurisdicció. I l'anecdota de la pesta explica també que, un d'aquells dies, l'ecònom estava molt cansat per la gran quantitat dels serveis religiosos del moment i que va trobar-se amb el pare Camín, qui, amb un cert aire de perdonavides li va dir, «No s'espanti, senyor rector, que allà on vostè vagi el seguiré jo sempre». Efectivament, al cap de poc, després de morir el doctor Batllebell, va morir també apestat el pare Camín.

A l'època, es va parlar també d'una nena que havia estat donada per morta i que va tornar a la vida, va «ressuscitar», com va dir la gent. És un fet cert, explicat pel doctor Lluís Viladevall i Matheu, metge mataroní, a *Intimidades de un médico*.

«Estaba en el dintel de una puerta, metida dentro una caja mitad ataud pintada de blanco y vestidita ella también primorosamente de blanco. No tenía flores porque en aquel entonces no había flores: era el año 1854, el terrible año del cólera que diezmo la población en poco tiempo; morían diariamente a centenares y los muertos, amortajados o sin amortajar, debían ser puestos en la calle para que los recogiera el carro cuando pasara.

Aquella niña era muy hermosa y lo estaba aún más rodeada de su nítida blancura. Llamó la atención de dos mujeres que acertaron a pasar. «Mira que niña más bella», se dijeron. Acercáronse a contemplarla y vieron que llevaba pendientes: «Son de oro pero ya no le harán falta, se los vamos a quitar». Entonces se dieron cuenta de que estaba aún caliente, y aunque poco, les pareció que todavía respiraba.

Entraron en la casa y advirtieron a la familia. Y entre todos la volvieron a la vida. Aquel angelito no murió entonces; tardó cerca ochenta años a subir al Cierlo. Fué mi suegra, la madre de mi esposa muy amada».¹⁴

IMPORTÀNCIA DE L'AFECTACIÓ A MATARÓ

Hem recollit algunes dades sobre l'efecte produït pel còlera en diverses poblacions, per tal de comparar-les amb les de Mataró. Són, certament, de les més afectades, ja que es destaquen en la premsa de l'època.

Per exemple, a Cadis, on es manifestaren els primers embats, com a la majoria de les poblacions portuàries del sud, sobre una població de noranta mil habitants, registrà tres-centes seixanta-vuit defuncions entre tres mil dos-cents deu atacats. A Utrera, sobre catorze mil habitants, vuit-centes

defuncions. A Valls, a Catalunya, sobre setze mil habitants –aproximadament la població de Mataró– quatre-centes defuncions. Vinaròs, sobre dos mil cinc-cents habitants, setanta-quatre defuncions. Lleida, sobre dinou mil habitants, sis-centes defuncions i Mataró, sobre setze mil habitants, mil setanta-set defuncions.

Aquestes xifres indiquen, elles soles, la importància de l'afectació del còlera de l'any 1854 a la nostra ciutat.

Jaume Castellví i Toda

NOTES.

1.- Algunes famílies quedaren voluntàriament recloses a la seva casa durant dos mesos. Només sortia de casa una sola persona per resoldre les necessitats més elementals.

2.- Pasqual Madoz va néixer a Pamplona l'any 1806 i morí a Gènova el 1870. Cursà la carrera d'advocat que, des del 1835, exercí a Barcelona i fou diputat a corts per Lleida. Progressista, durant el decenni moderat fou empresonat durant uns quants mesos i, l'any 1854, amb el triomf de les forces progressistes, va esdevenir governador civil de Barcelona. És en aquest moment que intervé a Mataró, durant l'epidèmia del còlera. En aquell càrrec afavoreix el diàleg entre obrers i patronal. Després serà diputat a les corts constituents, president de les corts i ministre de finances. En la revolució de 1868, serà governador civil de Madrid i membre de la comissió que va anar a Itàlia a oferir la corona d'Espanya a rei Amadeu I. Durant el viatge, morí a Gènova.

Persona de gran cultura i coneixement, és autor, entre d'altres obres, del *Diccionario geográfico-estadístico de España y sus posesiones de ultramar* (1845-1850), obra importantíssima a la seva època.

3.- JAUME CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, I (Barcelona 1947), p. 151.

4.- *Dietari de l'Antich Consell Barceloní* (Barcelona 1916), volum XV, p. 105.

5.- Ocupava la part més alta de l'actual carrer de Los Álamos, tocant la ronda d'Alfons X. La placeta existent al capdavall d'aquest carrer s'anomena avui plaça de la Morberia.

6.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), «Llibre d'Actes», 1665.

7.- A partir de dades recollides a l'Arxiu Municipal de Mataró, podem concretar una nota curiosa que il·lustra l'agredolç de la professió d'enterramorts en aquelles dates. És el detall especificat en els comptes ben explícits de les despeses hagudes durant la pesta, d'entre les quals destaquem la referida a aquests valents mercenaris. Hi ha una nota de despeses de 27 rals destinats a dos porrons de rom i tres d'aiguardent, i 25 cigars. La idea que l'alcohol immunitzava contra el contagi, com també la fumigació, feien que els enterramorts amenitzessin el seu macabre treball amb pipades de cigar i xumades de rom...

Per altra banda, el seu estipendi s'equipara de vegades –com quan havien d'obrir fosses de nit– al dels metges en el punt àlgid de la pesta, o sigui, a raó de 40 rals diaris. Si tenim en compte que llavors un jornal normalet era de sis rals diaris, s'ha de reconèixer que allò eren les «amèriques».

Per fer-nos una idea del valor dels jornals, vegem a continuació l'ordre de menor a major que es pagaren segons les necessitats d'aquells dies:

Jornal corrent:	6 rals
Extraordinaris:	
Cuinera a l'hospital:	8 rals
Bugaderes a l'hospital:	10 rals
Enterramorts:	12 fins a 40 rals
(de nit, quan de dia no es donava l'abast).	
Transportistes de cadàvers:	de 12 a 48 rals,
(segons l'increment de la pesta)	
Infermers:	16 rals
Metges:	20 a 100 rals

8.- Alguns sous de l'època, corresponents als metges, feien realment enveja. Sembla que tot això venia de lluny. Segons el *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, volum XV, p. 499, l'any 1651, uns metges de Mataró demanaven 400 lliures cada mes i «una cadena d'or» per prestar els seus serveis a Barcelona durant el contagi.

Ara bé, si ens referim concretament al còlera de l'any 1834 –aquí fou gairebé inofensiu– l'Ajuntament de Mataró, en veure's mancat de metges per atendre el possible reactivament o l'extensió de l'epidèmia de Barcelona, sol·licità condicions a un metge barceloní, oferint-li perquè vingués el sou de vuit duros diaris. De seguida es van adonar de l'exageració, de manera que quaranta-vuit hores més tard revocava l'acord espantat per l'oferta i potser animat per la impressió del bon curs de la sanitat. AMM, Llibre d'Actes, 1834.

9.- ANTONI VALLESCÀ, *Efemèrides barcelonines del segle XIX. Memoràndum d'esdeveniments de la vida de la ciutat*, Monografies històriques de Barcelona. Edicions Millà (Barcelona 1946), p. 62.

10.- Anotem tot seguit les mesures preses per l'Ajuntament de Mataró l'any 1834, a partir de les dades que expressen les actes de les sessions del consistori.

- Sessió del 17 d'octubre de 1834.

Els regidors manifesten que és molt gran el clamor de molts veïns de la ciutat exigint que es prohibeixi l'entrada de persones procedents de Barcelona i punts immediats infectats, si no han fet l'observança dels dies establerts com a quarantena, i nomena una comissió per tractar el tema amb el governador del corregiment.

Com que el governador estava una mica empicocat, indicà la conveniència de reunir en el seu domicili l'esmentada comissió de regidors i les juntes de Sanitat i Comissió permanent de Socors (beneficència interina), per parlar-ne. Després d'haver discutit el tema i en la línia del compliment de les disposicions de l'excel·lentíssim capità general de Catalunya, es va acordar de publicar un ban, la part dispositiva del qual transcrivim:

1r.- Es prohibeix l'entrada en aquesta ciutat a tota persona procedent de Barcelona i dels pobles immediats on es pateix el còlera, sempre que no es faci constar que s'ha estat sis dies consecutius fora d'aquests punts.

2n.- Les persones procedents de Barcelona i dels altres punts indicats, que vulguin passar de trànsit, ho podran realitzar sense parar-se ni pernoctar en aquesta ciutat.

3r.- Cap veí d'aquesta ciutat no podrà admetre a casa seva cap individu procedent dels dits llocs, sense fer constar, amb papereta del president de la comissió del seu barri, la circumstància que s'estableix en el primer article. Sota pena de vint-i-cinc lliures i de ser comunicats.

4t.- Aquest ban tindrà efecte a les vint-i-quatre hores de la seva publicació, restant amb tota la seva força i vigor els que s'han publicat anteriorment sobre matèries sanitàries.

- Sessió del 20 d'octubre de 1834.

Proposa el Govern local d'habilitar, com a casa d'observació, on puguin passar els sis dies les persones que procedeixin de Barcelona i immediacions amb destí a aquesta ciutat, la casa de don Pau Peramàs, prevenint al dit senyor que la desocupi per a tal efecte, passant-li ofici. Que si aquesta casa s'omplís, s'hi destinin també la casa i capella de Sant Simó i que, en cas de caure algú malalt, en un o altre lloc, sigui traslladat al fort o bateria de Llevant en qualitat de llatzaret. En conseqüència de l'acord, es va comunicar al comandant de la guàrdia de sanitat de les Cases Noves –tram del Camí Ral, dit també aleshores carrer de la

Mercè, entre la Rambla i l'actual carrer de la Cooperativa– perquè, si es presentés algun individu que hagués d'anar a la casa d'observació, se li adverteixi que ha de pagar les despeses pel seu compte. Que els individus que passin a aquesta casa vagin acompanyats de dos guardes, i que s'hi quedin vigilant per tal de fer observar la incomunicació i la sortida dels retinguts i que permetin als carros i els seus conductors, que van de trànsit, que mengin i deixin menjar el bestiar fora de la ciutat, en presència dels guardes, de manera que ningú els toqui ni lleugerament.

Tan bon punt s'habilità la casa, alguns hostalers s'oferiren per al servei.

- Sessió del 22 d'octubre de 1834.

Sabent l'Ajuntament que les tartanes d'en Betes i d'en Banyeta van a les immediacions de Barcelona, i que porten gent que baixa abans d'entrar a Mataró, s'acorda oficiar al senyor governador perquè prengui les mesures oportunes per tal de posar remei a l'abús. S'acorda també de donar ordres terminants a en Pau Peramàs perquè desocupi la seva finca, assegurant-li la corresponent indemnització, ja que es resisteix a fer-ho.

- Sessió del dia 23 d'octubre de 1834.

S'acorda proposar al senyor governador que es reuneixi dues vegades cada setmana amb la Junta de Sanitat i que procuri d'habilitar més cases d'observació per si es desenvolupa el mal.

- Sessió del dia 25 d'octubre de 1834.

Un ofici del Govern civil de la província manifesta que les mesures adoptades per l'Ajuntament eren contràries a les Reials ordres vigents, per la qual cosa es fa responsable de tots els perjudicis que en puguin derivar tant a l'Ajuntament, com al seu president.

Discutit l'afer, es resol, amb un sol vot en contra, d'oficiar al senyor governador que mai no s'havia tingut intenció de separar-se del compliment de les Reials ordres.

A més, coneixent que havien mort alguns individus arribats de Barcelona, la Junta de Sanitat i l'Ajuntament van disposar que no es permetés l'entrada a Mataró, per tal d'establir-s'hi, als procedents de punts infectats, si no havien estat fora d'aquells punts durant el termini de sis dies, i que, en altre cas, haurien d'anar a una casa d'observació; es deixava però lliure pas per als transeünts, i es permetia l'entrada d'efectes i mercaderies, excepte les de llit.

- Sessió del dia 27 d'octubre de 1834.

Havent quedat afectats de malaltia alguns mataronins, es demana al Govern civil que enviï un facultatiu amb experiència perquè els reconegui. El governador ofereix de fer venir el doctor Jaume Ardèbol, qui cobrarà el sou de vuit duros diaris.

- Sessió del dia 31 d'octubre de 1834.

Veient que el dia 30 no hi hagut cap cas de malaltia, es decideix d'oficiar al senyor governador civil que suspengui la vinguda del facultatiu fins a nova sol·licitud.

- Sessió del dia 3 de novembre de 1834.

Es nomena una Junta de repartidors per captar diners amb la finalitat de socórrer els afectats per al cas que s'estengués el còlera, ja que la subscripció voluntària havia estat molt escassa. Aquesta captació fou autoritzada per l'autoritat civil de la policia.

- Sessió del dia 10 de novembre de 1834.

S'acorda dirigir-se al president de la Junta de Sanitat per tal que, havent canviat les circumstàncies que hi obligaren,

se suspenguí la vigilància de les Cases Noves i de les cases d'observació i es traslladin els llits allà instal·lats a l'hospital, d'on provenien.

- Sessió del dia 26 de novembre de 1834.

El subdelegat de medicina ha manifestat que ha desaparegut el mal, i que ja és qüestió d'assenyalar dia per cantar el *Te Deum*, d'acció de gràcies, que serà l'endemà. A Mataró no s'havia estès el mal, que, a Barcelona, havia ocasionat tres mil tres-cents quaranta-quatre víctimes en una població de cent vint-i-dos mil habitants.

11.- *Manifestación que la Junta Provisional de Sanidad y Beneficencia, al cesar en su cargo, hizo a los mataroneses*, Imprenta de José Abadal (Mataró, gener 1855).

12.- Transcripció de les dues comunicacions.
«Oficios que se citan.

Junta provisional de Sanidad y Beneficencia.- Excmo. Sr.- Esta Junta de Sanidad y Beneficencia al cesar en su misión no puede dejar de tributar a V. E. las más espresivas gracias por los incomparables beneficios que ha dispensado a esta ciudad en los días de tribulación por que acaba de pasar.- En los momentos más terribles, cuando mayores eran los estragos del cólera, cuando abatidos los ánimos, en confusión los habitantes y amenazando la anarquía, estaba la muerte en cada casa y el terror en todas partes; vino V. E. a devolver la vida a esta población y a restituírle la tranquilidad.- V. E. alentó los espíritus, discurrió recursos, proporcionó trabajo, alivió la miseria, y enervó a la misma plaga, porque su mayor antídoto era el ensanche de los corazones y V. E. los hizo grandes a todos, por que para todos había en la grandez del de V. E.

Si pues la gratitud ha de ser siempre proporcionada al beneficio, inmenso ha de ser la de estos vecinos, porque inmensos han sido los sacrificios que V. E. ha hecho por ellos. En su bien puso V. E. en inminente riesgo su propia existencia; muy debido es por tanto que le proclamen por su padre: en V. E. encontraron una ánora de salvación; justo es también que le señalen como a su salvador.

Estas son las calificaciones con que esta ciudad en lo sucesivo acompañará el nombre de V. E., digno de ser esculpido en letras de oro para transmitir a las generaciones venideras los rasgos de patriotismo, de abnegación y de

humanidad de que le es deudora, y por los que en nombre de ella rinde esta Junta a V. E. el homenaje de su más profundo reconocimiento.

Dios guarde a V. E. muchos años.- Mataró 19 de octubre de 1854.- El Presidente, Joaquin Martí y Andreu.- Vocales, Pedro Terradas, Presbítero.- Santiago Pedragosa.- Ramon Riu y Saldari.- Felix Fontrodona.- Juan Antonio Bartrolí.- Isidro Martinez.- José Robreño.- Esteban Clavell.- Miguel Suriá y Soteras.- Francisco Bru.- Joaquin Vinardell.- Ramon Folcrá.- Francisco Martí.- José Coto.- Camilo Bartrina y Serra.- José Saurí, vocal secretario.- Excmo. Sr. D. Pascual Madoz, gobernador civil de esta provincia.

Gobierno de Provincia.- Con la muy atenta comunicació de esa Junta, fecha 19 del actual, he tenido el honor de recibir la prueba, para mi muy agradable, de lo por demás encarecidos que se han admitido y apreciado los servicios que he podido prestarla durante el desastroso reinado de la epidemia.

Para merecer los títulos de padre y salvador de esos honrados habitantes, fueran necesarios sacrificios de mayor estimación, pero si para alcanzarlos bastan un desvelo constante y el deseo de utilidad, procuraré hacerme digno de esta señalada distinción. Nada hubieran conseguido en medio de mis afanes por la salud de Mataró, sino existiesen individuos tan celosos e infatigables como los de esa Junta. Para ella el mérito del triunfo contra las dificultades creadas, para ella el premio de una abnegación sublime; para mi el reconocimiento de que he cumplido con uno de mis deberes y el aprecio, que estimo en mucho, de los hombres consagrados al bien de la humanidad. Si una amistad franca puede recompensar debidamente los favores dispensados, la mía para los señores individuos de esa Junta, será tan duradera, como el recuerdo de sus virtudes y de sus esfuerzos heroicos en beneficio de Mataró.

Dios guarde a V. S. muchos años.- Barcelona 20 de octubre de 1854.- Pascual Madoz.- Sr. Presidente de la Junta provisional de Sanidad y de Beneficencia de Mataró.»

13.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (MASMM). Gallofes.

14.- LLUÍS VILADEVALL I MATHEU, *Intimidades de un médico*. Arxiu del senyor Antoni Martí i Coll, a qui agraïm la notícia.